

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ПРАВА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ**SOME ISSUES OF LEGAL RECOGNITION AS A WAY OF PROPERTY RIGHTS PROTECTION**

Скриннікова К.О., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Харківський національний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена розкриттю поняття визнання права та проаналізовано визнання права власності як способу захисту. Автором зазначено, що однією з невирішених правових проблем сьогодення є проблема можливості та належного захисту суб'єктивних цивільних прав. На законодавчому рівні передбачено низку конструкцій та механізмів які, в свою чергу, можуть бути застосовані при відновленні порушеного майнового права особи. Наявність таких правових механізмів для відновлення порушених прав дає можливість відновити майнове становище учасників цивільних правовідносин.

В статті автором було проаналізовано законодавче закріплення захисту права власності, а саме наявності таких передумов як оспорування або не визнання іншою особою наявного права власності.

Під час дослідження автором запропоновано розглядати визнання права власності як такий спосіб захисту, метою якого є усунення невизначеності у суб'єктивному праві, та такий що спрямований на надання власнику можливості реалізації своїх прав.

В статті запропоновано умовно розподілити підстави пред'явлення позову про визнання права власності на два види. Зазначено, що до першої підстави слід відносити випадки, коли право власності оспорується або не визнається іншою особою, а до другої підстави слід відносити випадки, коли власник втратив документ який засвідчує його право власності.

В дослідженні проаналізовано позивача, яким може бути пред'явлено позов про визнання права власності, а також відповідача за таким позовом.

Автор у статті стверджує про передбачену поза судову можливість відновлення втраченого документу, який підтверджує право власності особи та пропонує шляхи реалізації такого способу захисту.

За результатами дослідження автор стверджує, що визнання права власності є важливим способом захисту особою свого права яке, в подальшому, дає можливість власнику повноцінно реалізувати свої права.

Ключові слова: визнання права, визнання права власності, захист права власності, способи захисту права власності, позов про визнання права власності.

The article is devoted to the disclosure of the concept of recognition of the right and analyzes the recognition of the ownership right as a method of protection. The author states that one of the unresolved legal problems of today is the problem of the possibility and proper protection of subjective civil rights. At the legislative level, a number of constructions and mechanisms are provided for, which, in turn, can be used to restore a person's violated property right. The existence of such legal mechanisms for the restoration of violated rights makes it possible to restore the property situation of the participants in civil legal relations.

In the article, the author analyzed the legislative consolidation of the protection of property rights, namely the presence of such prerequisites as contestation or non-recognition of existing property rights by another person.

During the research, the author proposed to consider the recognition of property rights as a method of protection, the purpose of which is to eliminate uncertainty in subjective law, and which is aimed at providing the owner with the opportunity to exercise his rights.

In the article, it is proposed to conditionally divide the grounds for presenting a claim for the recognition of the right of ownership into two types. It is noted that the first reason should include cases when ownership is disputed or not recognized by another person, and the second reason should include cases when the owner lost a document certifying his ownership.

The study analyzed the plaintiff who may be sued for the recognition of ownership rights, as well as the defendant in such a lawsuit.

In the article, the author asserts about the provided out-of-court possibility of restoring a lost document that confirms a person's right to ownership and suggests ways to implement such a method of protection.

According to the results of the research, the author claims that the recognition of the right of ownership is an important way for a person to protect his right, which, in the future, gives the owner the opportunity to fully realize his rights.

Key words: recognition of rights, recognition of ownership rights, protection of ownership rights, methods of protection of ownership rights, claim for recognition of ownership rights.

Постановка проблеми. Інститут права власності у системі визнаних прав є одним з основоположних в системі вітчизняного права. Так, наявність законодавчого закріплення як визнання, так і захисту права власності є необхідним для повноцінного функціонування такого інституту.

На законодавчому рівні передбачено низку конструкцій та механізмів які, в свою чергу, можуть бути застосовані при відновленні порушеного майнового права особи. Наявність таких правових механізмів для відновлення порушених прав дає можливість відновити майнове становище учасників цивільних правовідносин. Проте наявність таких механізмів визнання права власності як способу захисту потребує детального дослідження що зумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз досліджень. Дослідженням питання визнання права власності цілому, та як способу захисту такого права, займалися такі науковці І. О. Дзера, Ю. Д. Притика, І. В. Спасибо-Фатєєва, І. С. Кандафорова, Н. С. Кузнецова,

Р. А. Майданик, З. В. Ромовська, Р. Б. Шишка, Я. М. Шевченко. Незважаючи на численні наукові здобутки, ця проблематика не втратила своєї актуальності, а окремі підстави визнання права власності ще не були всебічно досліджені.

Метою статті є дослідження законодавчого закріплення визнання права як способу захисту права власності та практичні проблеми реалізації такого способу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 1 Першого Протоколу Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, яка була ратифікована Україною в 1997 році, визначено, що кожна фізична та юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [1].

Стаття 41 Конституції України зазначає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю

власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Також, Конституцією зазначено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непогосподарним.

Наявність законодавчого закріплення здійснення права власності має забезпечуватися відповідними способами захисту. Наявність таких способів захисту ми можемо побачити у нормах чинного законодавства.

Так, у статті 55 Конституції України встановлено, що права, свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів, міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. А також, законодавцем встановлюється те, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Закріплення захисту права власності передбачено статтею 15 ЦК України якою закріплено те, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Також, цією статтею передбачено те, що кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Тобто, законодавцем передбачається можливість звернення особи за захистом своїх прав, та права власності зокрема, та наголошує на наявності певних умов. Так, говорячи про захист права власності передумовою звернення за захистом такого права передбачається наявність порушення, невизнання або оспорювання права власності.

Аналізуючи норми чинного законодавства, щодо саме способів захисту, права власності можемо зазначити що, статтею 16 ЦК України встановлено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого не майнового або майнового права та інтересу, та встановлено способи захисту цивільних прав та інтересів, серед яких можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину не дійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади АР Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Тобто, можна сказати що законодавцем чітко регламентовано способи захисту свого майнового права особи, до якого і належить визнання права власності, на якому зупинимось більш детально.

Питання визнання права власності серед науковців є актуальним, досліджуючи поняття визнання права власності і як способу захисту в тому числі, науковцями запропоновані різні погляди.

І. В. Спасибо-Фатєєва пропонує визнання права власності, як способу захисту, розглядати в широкому та вузькому значенні. У першому випадку охоплюється будь-яке визнання права, включаючи як власне визнання, так і встановлення права, тоді в другому йдеться лише про встановлення права, тобто про встановлювальні домагання в чистому вигляді. На законодавчому рівні розмежування визнання права в широкому і вузькому значенні зазвичай не проводиться, що чітко проглядається на прикладі визнання права власності [2, с. 510].

Розглядаючи питання визнання права власності, як способу захисту такого права, деякі науковці наголошують на розмежуванні «захисту» та «охорони» права влас-

ності. Так цілком узгодженим є твердження, що «охорона» права покликана запобігати можливим порушенням права на відміну від «захисту» права, який виникає як наслідок порушення права і спонукає до заходів спрямованих на відновлення такого права.

На думку Ю. Д. Притики, визнання права застосовується в разі суперечки між суб'єктами цивільних прав щодо наявності чи відсутності правовідносин, наявності чи відсутності цивільних прав і обов'язків, що відбиває сутність визнання права [3, с. 29].

Р. В. Падун під поняттям «визнання права» розуміє судовий спосіб захисту цивільних прав та інтересів, який обов'язково потребує відображення в судовому рішенні, що підтверджує наявність існуючого суб'єктивного права, яке не визнають інші учасники (учасник) цивільних правовідносин [4, с. 3].

Аналізуючи погляди вчених на визнання права власності, можна зазначити що, визнання права власності – це такий спосіб захисту, який спрямований на усунення невизначеності у суб'єктивному праві, та такий що в подальшому спрямований на надання власнику можливості реалізації своїх прав.

Проте, слід зауважити, що підставою захисту виступає не порушення права власності, а має місце невизнання та оспорювання такого права іншою особою.

Законодавець в статті 392 ЦК України передбачає, що власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності.

Аналізуючи вище зазначену норму можна сказати, що законодавець надав право власникові звернутися до суду з позовом про визнання свого права власності за певних підстав, умовно розподіливши їх на два види, а саме:

– якщо право власності оспорується або не визнається іншою особою;

– якщо власник втратив документ який засвідчує його право власності.

Аналізуючи норми статей 16 та 392 ЦК України можна прийти до наявності підстав відокремлювати встановлення права власності та його визнання. Відповідно, різними видами визнання права є встановлення та визнання права, яке може поширюватися на право власності та інші права. Про встановлення права власності як різновид визнання йдеться в статтях 330, 331, 344 ЦК України, інших нормах. Втім, 392 ЦК України допускається лише можливість визнання, а не встановлення права власності. По-перше, суб'єктом такого визнання законодавець визнає лише власника, а не особу, яка прагне стати власником. По-друге, підстави пред'явлення позову зводяться до ситуацій, коли це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати документа, який засвідчує його право власності. Тобто, в особі є право, але наявні інші суб'єкти якими воно оспорується чи не визнається [2, с. 511].

Розглядаючи питання пред'явлення позову, якщо право власності оспорується або не визнається іншою особою, слід зупинитися на тому, що зазначено Постановою Великої Палати Верховного Суду від 14.12.2021 у справі № 344/16879/15-ц, у якій визначено що суб'єктом вимог про визнання права власності може бути будь-яка особа, яка вважає себе власником певного майна, однак не може належним чином реалізувати свої правомочності у зв'язку з наявністю щодо цього права сумнівів у третіх осіб або претензіями третіх осіб чи необхідністю отримати правосстановлюючі документи.

Позов про визнання права власності на майно подається власником тоді, коли в інших виникають сумніви щодо належності йому цього майна, коли створюється неможливість реалізації позивачем свого права власності через наявність таких сумнівів чи внаслідок втрати правосстановлюючих документів. Позивачем у позові про

визнання права власності може бути будь-який учасник цивільних відносин, який вважає себе власником певного майна, однак не може належним чином реалізувати свої правомочності у зв'язку з наявністю щодо цього права сумнівів або претензій з боку третіх осіб.

Відповідачем у позові про визнання власності виступає будь-яка особа, яка сумнівається в належності майна позивачеві, або не визнає за ним права здійснювати правомочності володіння, користування і розпорядження таким майном, або має інтерес у межах існуючих правовідносин [5, с. 634].

Тобто, можна прийти до висновку щодо дослідження першої підстави визнання права, а саме якщо право власності не визнається або оспорується іншою особою, про те що право пред'явлення позову про визнання права власності може бути реалізоване власником майна, або особою яка вважає себе власником майна, та за наявності осіб інших суб'єктів які ставлять під сумнів наявність такого права.

Що стосується першої підстави, коли право власності оспорується або не визнається, то розгляд в судовому порядку є безальтернативним, на відміну другої підстави, коли йдеться про втрату документу який засвідчує право власності.

У випадках, коли власник майна втратив документ, який посвідчує його право власності, до прикладу на нерухоме майно, то слід звернути увагу на те що не завжди наявна необхідність звернення до суду з позовом про визнання права власності.

При набутті права власності відбувається державна реєстрація такого права у відповідному Державному реєстрі. Відповідно до ч. 4 статті 334 ЦК України права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з дня такої реєстрації відповідно до закону.

У Державному реєстрі речових прав реєструються речові права та їх обтяження на земельні ділянки, а також на об'єкти нерухомого майна, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких неможливе без їх знецінення та зміни призначення, а саме: житлові будинки, будівлі, споруди, а також їх окремі частини, квартири, житлові та нежитлові приміщення, меліоративні мережі, складові частини меліоративної мережі.

Державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (державна реєстрація прав) – це офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [6].

Аналізуючи вище зазначену норму неможливо не погодитися з ствердженнями науковців Б. Ратушної та О. Чабан які стверджують що, саме реєстрація у відповідних реєстрах є підтвердженням наявності у власника права власності, а видача документів що засвідчують право власності є наслідком такої дії [7, с. 137].

Тобто, власник майна у випадку втрати оригіналу документу про право власності, який він отримав в момент набуття такого права, має передбачену чинним законодав-

ством можливість, звернутися за дублікатом документу, який ним було раніше отримано.

Статтею 55 Закону України «Про нотаріат» встановлено, що у разі втрати або зіпсування документа посвідченого або виданого нотаріусом чи посадовою особою органу місцевого самоврядування за письмовою заявою осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялася нотаріальна дія, нотаріусом чи посадовою особою органу місцевого самоврядування видається дублікат втраченого або зіпсованого документу [8].

Особливим видом копії документу є дублікат – повторно оформлений службовий документ для використання замість втраченого чи пошкодженого оригіналу що має таку саму юридичну силу.

Дублікат виготовляється на такому самому бланку що й оригінал, та містить інформацію аналогічну інформації в оригіналі. На ньому проставляються відбиток печатки установи і підписи посадових осіб, які мають право підпису цих документів на момент оформлення дублікату. На дублікаті проставляється у правому верхньому куті відмітка «Дублікат».

Проте, трапляються випадки за яких власникові може бути відмовлено у видачі дублікату документа про право власності на нерухоме майно. В такому випадку, власник вимушений буде звернутися з позовом про визнання права власності до суду, оскільки всі позасудові механізми відновлення втраченого документу який засвідчує її право власності буде вичерпано.

Висновки. Визнання права власності на майно у судовому порядку відбувається тоді, коли в інших виникають сумніви щодо належності йому цього майна, коли створюється неможливість реалізації власником свого права власності через наявність таких сумнівів чи внаслідок втрати правовстановлюючих документів. Позивачем у позові про визнання права власності може бути будь-який учасник цивільних відносин, який вважає себе власником певного майна, однак не може належним чином реалізувати свої правомочності у зв'язку з наявністю щодо цього права сумнівів або претензій з боку третіх осіб. Пред'явлення позову за наявності таких умов може здійснюватися лише у судовому порядку.

Подання позову про визнання права власності у випадку втрати власником документа, який засвідчує його право власності на майно, має альтернативу, та не є єдиним шляхом до поновлення документу що засвідчує право власності. У випадку втрати особою документу який засвідчує її право власності, пред'явлення позову про визнання такого права, є одним з можливих способів захисту. Оскільки для особи що втратила правовстановлюючий документ передбачена можливість звернення не тільки з позовом до суду а і передбачений механізм позасудового поновлення такого документу шляхом звернення до уповноважених органів та посадових осіб.

Визнання права власності та отримання, як судового рішення, так і дублікату документу про наявність у особи права власності, є важливим способом захисту особою свого права яке в подальшому дає можливість повноцінної реалізації права власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 17.07.1997 №475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text/
2. І.В. Спасибо-Фатеева Право власності: способи захисту крізь призму судової практики: монографія/ – Харків: ЕКУС, 2023. – 616 с.
3. Притика Ю.Д. Проблеми захисту цивільних прав та інтересів у третейському суді: монографія. Київ: Видав. Дім «Ін Юре», 2006. 220 с.
4. Падун Р.В. Визнання права як спосіб захисту цивільних прав та інтересів: автореф. дис...к.ю.н.:12.00.03. Київ, 2014. 18 с.
5. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 3: Право власності та інші речові права/ за ред. І.В. Спасибо-Фатеевої. – Харків: ЕКУС, 2023. – 808 с.– (Серія «Коментарі та аналітика»).
6. Про державну реєстрацію речових прав та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № № 1952-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2004, № 51, ст. 553.
7. Ратушна Б.П. Чабан О. М. Визнання права власності як спосіб захисту цивільних прав//Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління, (5(17)), с. 132–138.
8. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1993, № 39, ст. 383.